

השכר

השכר הממוצע¹ לשעת עבודה רגילה היה בשנת 1960 גבוה ב־4.5 אחוזים, בקירוב, מאשר ב־1959. ההכנסה הממוצעת לשכיר² גדלה בשיעור גבוה מזה במקצת — 5.5 אחוזים. הבדל זה בין העלייה בהכנסה והעלייה בשכר הממוצע נובע בעיקר מתשלום הפרשים בשל העלאות בדרגה למפרע (רטראקטיבית). בהכנסה הממוצעת למשפחה גיכרת מגמה של עלייה בשיעור גבוה עוד יותר, בשל עליית־מה במספר המפרנסים הממוצע למשפחה.

לוח ט' 1

העלייה בשכר הנומינלי לשעת עבודה רגילה, לפי ענפי המשק, 1955 עד 1960

(אחוזים)

הענף	1955	1956	1957	1958	1959	1960
החקלאות	—	10.0	6.0	6.0	4.0	2.0
התעשייה והמלאכה	12.0	14.0	11.0	4.0	4.0	3.5
הבנייה והעבודות הציבוריות	9.0	12.0	9.0	4.0	4.0	3.5
התחבורה והאחסנה	—	—	—	5.0	3.0	3.0
המסחר והפינאנסים	—	—	—	—	3.0	3.0
השירותים הציבוריים	10.0	13.6	6.0	7.0	8.5	8.0
השירותים האישיים	—	—	—	—	2.5	3.0
כלל המשק	10.6	13.0	8.2	5.3	4.9	4.5

בלוח זה מציין הסימן "—" העדר נתונים.

כשני שלישים מן העלייה בשכר הממוצע הם תוצאה של "זחילת השכר"³, שלבשה בעיקר צורה של העלאות בדרגה. אולם בעוד שברוב ענפי המשק הביאה "זחילת השכר" לעלייה בשיעור

¹ של כלל העובדים בשכר ומשכורת במשק, להוציא את חברי הקואופרטיבים.

² סך התשלומים שמקבל העובד השכיר תמורת עבודתו; הם כוללים את התשלום בעד שעות רגילות, בעד שעות נוספות, פרמיות, מענקים, הפרשי שכר וכד'. בפרק זה "הכנסה" פירושה אך ורק הכנסה מעבודה, ואין היא כוללת הכנסה ממקורות אחרים, כגון רכוש, השקעות וכד'.

³ "זחילת השכר" היא נטייתו של השכר לעלות בשיעור גבוה מזה, שנקבע בתעריפי השכר ותוספת היוקר, בגלל העלאות בדרגה, תשלום פרמיות, הגדלת התוספות הסוציאליות וכד'. מחקרים, שנערכו בשבדיה ובאנגליה, מלמדים כי שיעור העלייה בשכר הממוצע כתוצאה מ"זחילת השכר" אינו קבוע; שיעור זה מושפע מגורמים שונים, כגון התנאים בשוק העבודה, מדיניות השכר, ההפרשים בין שיעורי השכר בענפים שונים, המצב הכלכלי. הן של הענף והן של המפעל, וכיוצא באלה.

של חצי אחוז עד אחוז וחצי בלבד בשכר הממוצע, הרי בענף השירותים הציבוריים הגיעה העלייה, שנבעה ממקור זה, ל-7 אחוזים, בקירוב, כתוצאה מגל גדול במיוחד של העלאות בדרגה. השליש הנותר של העלייה בשכר הממוצע הוא כמעט כולו פרי העלאות שיעור תוספת היוקר מ-6.8 ל-9.7 אחוזים משכר היסוד¹, מאמצע יולי 1960 ואילך. העלאה זו באה לאחר שנתיים של יציבות מחירים יחסית, שבהן לא שונה שיעור תוספת היוקר. כדי למנוע לחץ אינפלציוני בעקבות הגדלה פתאומית של ההכנסה הכספית הוחלט על תשלום לאלתר של מלוא ההעלאה רק לאותם השכירים, ששכר היסוד שלהם אינו עולה על 8.8 ל"י ליום²; לשאר השכירים שולמה עד סוף 1960 רק כמחצית ההעלאה, ואילו מלוא ההעלאה — מראשית 1961. אילו בוצעה ההחלטה כלשונה, היתה ההעלאה בשיעור תוספת היוקר מעלה את השכר היומי הממוצע בשנת 1960 בפתות מאחוז אחד. למעשה, התעלמו חלק בלתי מבוטל מהמעבידים, בסקטור הפרטי ובסקטור הציבורי כאחת, מפרטי ההסכם ושלמו את מלוא התוספת המוגדלת לכל העובדים, על-מנת להימנע מחישובי שכר מסובכים מדי. משום כך הביאה ההעלאה בשיעור תוספת היוקר לעלייה של כאחוז ורבע בשכר היומי הממוצע — כשליש מכלל הגידול בשנה הנסקרת. בשל הנוהג של הסכמי עבודה דו-שנתיים לא חלו בשנת 1960 שינויים בתעריפי השכר בענפי המשק השונים, פרט לענף הבנייה.

לוח ט' 2

התפלגות השכירים, ההכנסה הנומינלית הממוצעת, וסך תשלומי השכר לפי ענפי המשק, 1960

הענף	אחוז השכירים בענף מכלל השכירים	אחוז העלייה או הירידה (-) במספר השכירים לעומת 1959	ההכנסה הנומינלית* לשכיר (ל"י)	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת 1959	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת 1959	סך תשלומי השכר לרבות תשלומים נלווים (מיליוני ל"י)	אחוז העלייה או הירידה (-) לעומת 1959
החקלאות	9.9	-1.1	160	—	-2.3	98	-1.0
התעשייה והמלאכה	26.5	6.0	250	4.0	1.7	461	10.8
הבנייה והעבודות הציבוריות	10.0	—	260	2.5	0.2	172	4.1
החשמל, המיים והשירותים							
הסניטאריים	3.3	—	320	4.2	1.8	72	4.3
התחבורה והאחסנה	6.0	3.0	290	4.0	1.7	107	7.0
המסחר והפינאנסים	8.1	3.6	250	4.2	1.8	127	8.5
השירותים הציבוריים	30.1	3.7	320	9.2	6.7	590	13.9
השירותים האישיים	6.1	3.7	170	4.2	1.8	64	8.5
כל הענפים	100.0	3.3	265	5.6	3.2	1,690	9.6

* במספרים מעוגלים ל-5 ה"י הקרובות; אחוז העלייה או הירידה הושב על יסוד המספרים הכלתי-מעוגלים.

¹ עד 20 ה"י הראשונות של שכר היסוד היומי, או 500 ה"י הראשונות של משכורת היסוד החודשית.

² או 220 ל"י לחודש.

בעוד שההכנסה הנומינלית הממוצעת לשכיר גדלה בשיעור של 5.5 אחוזים, בקירוב, גדלה ההכנסה הפנויה¹ הנומינלית בשיעור נמוך מזה במקצת, למרות ההקטנה של שיעורי מס הכנסה. גרמו לכך העלייה בשיעור הניכויים לביטוח הלאומי והייעול בגביית מס הכנסה. ברמת הניכויים האחרים², כגון, ניכויים לקופות גמל, למס אחיד וכדומה, לא חלו בשנה הנסקרת שינויים של ממש.

כיוון שמדד המחירים לצרכן היה בשנת 1960 גבוה ב-2.3 אחוזים לעומת 1959, הגיעה עליית ההכנסה הפנויה הריאלית לשכיר לשיעור של 3 אחוזים בממוצע. במרבית ענפי המשק היתה העלייה קטנה יותר, ואילו בשירותים הציבוריים³ היא הגיעה ל-6.5 אחוזים, בקירוב. סך תשלומי השכר במשק עלה ב-9.5 אחוזים, בערך, מ-1,540 מיליון ל"י, בקירוב, ב-1959 ל-1,690 מיליון ל"י בשנת 1960. גידול זה יש לייחס להשפעתם המשולבת של שלושה גורמים: (א) גידול של 3.5 אחוזים, בקירוב, במספר השכירים; (ב) עלייה של כ-5.5 אחוזים בהכנסה הממוצעת לשכיר; ו-(ג) גידול של פחות מאחוז אחד בתשלומים הנלווים. שיעור העלייה בתשלומי השכר היה שונה במידה ניכרת מענף למשנהו; העלייה הגדולה ביותר חלה בענף השירותים הציבוריים, ואילו בחקלאות חלה ירידה מתונה (ראה לוח ט' 2). ההכנסה הנומינלית החודשית הממוצעת לשכיר הגיעה בשנת 1960 ל-265 ל"י בקירוב. ההוצאה הממוצעת של המעביד לחודש עבודה של שכיר היתה גבוהה במקצת מ-305 ל"י, שכן ממוצע התשלומים הנלווים עמד על 16 אחוזים, בקירוב, מן השכר, ששולם לעובד במישרין.

1. השכר בענפי המשק

(א) החקלאות

השכר היומי הממוצע בחקלאות עלה בשנה הנסקרת בשיעור של 2 אחוזים, בקירוב, והגיע ל-7.4 ל"י⁴. מלבד השינוי בשיעור תוספת היוקר פעלו כאן גורמים נוספים: מעבר של חלק מהשכירים מעבודות יזומות, ששכרן נמוך יותר, לעבודות חקלאיות רגילות, וכן "זחילת שכר" מסוימת אצל חלק מהפועלים הקבועים. במגמה הפוכה פעלה, לעומת זאת, כניסתם של פועלים בלתי-מאורגנים נוספים, אשר, בדרך כלל, שכרם נמוך מתעריפי האיגוד המקצועי, וברוב המקרים אין הם נהנים מתשלומים נלווים.

ירידה קלה חלה במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר, כיוון שצמצום היקף העבודות היוזמות בחקלאות היה גדול מההרחבה, שחלה בענפי החקלאות האחרים; כתוצאה מכך לא עלתה ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף זה בהשוואה ל-1959, ונשארה ברמה של כ-160 ל"י לחודש.

(ב) הבנייה

השכר היומי הממוצע בענף הבנייה עלה בשנת 1960 ב-3.5 אחוזים, בקירוב, בהשוואה לשנת 1959 — מ-12.75 ל"י ל-13.2 ל"י⁴; כ-40 אחוזים מהגידול נגרמו על-ידי העלאת שיעור תוספת היוקר, 40 אחוזים — על-ידי העלאת בתעריפי שכר היסוד, כפי שנקבעו על-ידי ההסתדרות, ו-20 האחוזים הנותרים — על-ידי "זחילת השכר". המחסור בעובדים מקצועיים נשאר בעינו, ומשום

¹ "ההכנסה הפנויה" היא ההכנסה לאחר ניכוי התשלומים למס ההכנסה ולביטוח הלאומי.

² ראה עמ' 86, דו"ח בנק ישראל 1959.

³ הגדרת ענפי המשק בפרק זה היא בהתאם לסיווג של משרד העבודה הבינלאומי, שהותאם לצורכי המשק הישראלי על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

⁴ השכר הנקוב ליום עבודה בן 8 שעות, להוציא תשלומים נלווים.

כך לא חל, כפי הנראה, שינוי בנוהג, המציין את ענף הבנייה, של תשלום שכר, העולה על תעריפי האיגוד המקצועי.

בגלל ירידה קלה במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר, גדלה הההכנסה הממוצעת ב-2.5 אחוזים בלבד, מ-255 ל"י, בקירוב, לחודש ב-1959 ל-260 ל"י ב-1960.

(ג) התעשייה והמלאכה

בענף זה עלה השכר היומי הממוצע ב-3.5 אחוזים, בקירוב, מ-9.9 ל"י ב-1959 ל-10.3 ל"י בשנת 1960.

בהתאם להסכמי העבודה הדו-שנתיים, שנחתמו ב-1959, לא חלו כל שינויים בתעריפי שכר היסוד. כמחצית מהגידול בשכר היומי הממוצע נבעה מהעלאת שיעור תוספת היוקר, ואילו המחצית השנייה היא תוצאה של "וחילת השכר".

לוח ט"ו

ההכנסה הממוצעת לשעת עבודה בענפי התעשייה, 1959 ו-1960

העלייה או הירידה (-) (אחוזים)**	1960 (ז')	1959 (ל')	משקל* הענף	
2.6	1.27	1.24	17.54	מזון
3.0	1.25	1.21	13.32	טקסטיל
3.4	0.94	0.91	4.57	הלבשה
5.1	1.19	1.14	8.00	עץ ומוצרי
-3.5	1.20	1.25	1.80	נייר, קרטון ומוצריהם
4.0	1.41	1.35	5.34	הדפסה והוצאה לאור
9.3	1.23	1.13	3.19	עור ומוצרי
2.0	1.32	1.30	2.83	מוצרי גומי ופלסטיקה
1.5	1.40	1.38	5.76	מוצרים כימיים ומוצרי נפט
2.6	1.47	1.43	8.56	מינרלים אל-מתכתיים
-1.1	1.26	1.27	3.56	יהלומים
4.5	1.56	1.49	2.36	מתכת בסיסית
5.4	1.25	1.19	9.10	מוצרי מתכת
7.2	1.22	1.14	3.54	מכונות
4.2	1.13	1.09	3.87	ציוד חשמלי
7.0	1.54	1.44	4.34	כלי הובלה
-2.1	0.94	0.96	2.32	שונות
3.5	1.28	1.24	100.00	כל התעשייה

הערה כללית: הנתונים מתייחסים לפועלי הייצור בלבד. הם מתקבלים עליידי חילוק סך הכנסות העובדים לרבות תשלומי שעות נוספות, פרמיות, וכד', במספר שעות עבודתם.

* מבוסס על מספר פועלי ייצור השכירים בענף בשנת 1958.

** החישוב — על יסוד מספרים בלתי-מעוגלים.

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

¹ השכר הנקוב ליום עבודה בן 8 שעות, להוציא תשלומים גלויים.

במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר חלה עלייה קלה, ולפיכך עלתה ההכנסה הממוצעת. בשיעור גבוה מזה במקצת — 4 אחוזים — מ-245 ל"י לחודש ל-255 ל"י, בקירוב.

משקלה של "זחילת השכר" כגורם בהתפתחות השכר התעשייתי גדל והולך כתוצאה מגידול הביקוש לעובדים ביתר מהירות מגידול ההיצע. לא זו בלבד שבכל התחומים מחריף המחסור בכוח עבודה מקצועי מאומן, אלא שבאיוזורים מסויימים עולה כבר גם הביקוש לפועלים מקצועיים למחצה ובלתי מקצועיים על ההיצע. המשך הגדלת הביקוש לעובדים בקצב מהיר יותר מגידול ההיצע של כוח העבודה יביא להחרפת התחרות בין המעבידים על השגת עובדים והחזקתם במקום העבודה.

יש להדגיש, כי המחסור בכוח עבודה מקצועי מאומן איננו בבחינת בעייה המיוחדת לישראל דווקא; מחסור מעין זה מורגש היום בהרבה מדינות תעשייתיות, וביניהן גם מדינות שרמת האבטלה בהן גבוהה מאשר בישראל.

ב-1960 היתה ההכנסה הממוצעת לשעת עבודה¹ גבוהה ב-3.5 אחוזים לעומת 1959; אך שיעור השינוי שונה בהרבה מענף למשגהו (ראה לוח ט'3). יש לציין, שבכל ענפי המשנה של ענף המתכת שבהם חמור במיוחד המחסור בכוח אדם מאומן, היתה העלייה בהכנסה הממוצעת לשעת עבודה גדולה מאשר ברוב הענפים האחרים².

(ד) השירותים הציבוריים

כבשתי השנים שקדמו לה, חלה גם השנה העלייה הגדולה ביותר בהכנסה הממוצעת לשכיר בענף השירותים הציבוריים. ענף זה כולל בעיקר את השירותים המינהליים, שירותי החינוך, הבריאות והסעד ושירותים דומים של הממשלה והמוסדות הציבוריים; הוא מעסיק כ-20 אחוזים מכלל המועסקים בארץ וכשליש מכלל השכירים.

ההכנסה הממוצעת לשכיר גדלה בענף זה בשיעור של 9 אחוזים בערך, מ-293 ל"י לחודש ב-1959 ל-320 ב-1960³. פחות מ-20 אחוזים מן הגידול בהכנסה הממוצעת נגרמו על ידי הגדלת תוספת היוקר. בתעריפי השכר לא חלו כל שינויים, וכמעט כל יתר הגידול נגרם על ידי "זחילת השכר", שמצאה את עיקר ביטויה בהעלאות בדרגה ובריבוי התשלומים בעד שעות נוספות⁴.

כמחצית העובדים בענף זה מועסקים על ידי הממשלה במשרת, ואילו מדיניות השכר של יתר המוסדות הציבוריים נקבעת אף היא בתיאום עם מדיניות השכר של שירות המדינה; תיאור התפתחות השכר בשירות המדינה עשוי, איפוא, לסייע להבהרת התהליכים, שהביאו לעליית ההכנסות בענף בשיעור גבוה במידה ניכרת מאשר בשאר ענפי המשק.

במדיניות השכר של הממשלה חל מפנה ב-1958, לאחר שנתברר כי גדל שיעור הפרישה של עובדים אקדמאיים ועובדים מינהליים בדרגות הגבוהות, וכי גובר הקושי במשיכת עובדים מתאימים לשירות (ראה לוח ט'4). מאידך, גבר אז לחץ השביתות ואיומי השביתה מצד קבוצות מסויימות של עובדים. הסיבה העיקרית לשורת תופעות אלה היתה ההפרשיות המתרחבת בין

¹ של עובדי ייצור בלבד. ההכנסה הממוצעת לשעת עבודה חושבה ע"י חילוק סך הכנסתו של העובד, לרבות התשלום עבור שעות נוספות ופרמיות, במספר שעות עבודתו.

² העלייה בהכנסה הממוצעת לשעת העבודה בענף המתכת הבסיסית היתה 4.5 אחוזים, בענף מוצרי המתכת — 5.4 אחוזים, בענף המכונות — 7.2 אחוזים, בענף הצידוד החשמלי — 4.2 אחוזים ובענף כלי ההובלה — 7.0 אחוזים.

³ המשכורת הנקובה, להוציא תשלומים נלווים.

⁴ אין אפשרות לקבוע בנפרד את משקלו של כל אחד משני הגורמים; אולם קיים אומדן, לפיו יגיעו הוצאות הממשלה עבור שעות נוספות בשנת 1960/1961 ל-11 מיליון ל"י, בקירוב, לעומת מיליון ל"י, בערך, בשנת 1957/58.

אחוז הפרישות מן השירות בין עובדי המדינה בדירוג המינהלי ובדירוגים המקצועיים*, 1956/57 עד 1959/60

הדירוג והדרגה	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60
כלל הדירוג המינהלי	6.9	8.3	7.3	6.1
דרגות 1 עד 5	4.8	5.9	4.9	5.8
דרגות 6 עד 9	5.7	6.9	5.8	4.7
דרגות 10 עד 15	8.4	9.9	9.3	8.1
כלל הדירוגים המקצועיים	14.2	16.2	13.4	10.8
עובדי רפואה	17.1	20.3	20.4	15.6
עובדים אקדמאיים אחרים**	9.5	9.7	9.5	8.7
טכנאים	—	—	2.3	3.6
כלל הדירוג המינהלי והדירוגים המקצועיים	8.2	9.8	8.8	7.4

* אחוז הפרישות הושב לגבי המספר הממוצע של העובדים הקבועים והזמניים במשך השנה התקציבית. לא נכללו בחישוב זה סועלים, מורים, עובדים ארעיים, חניכים, עובדים על-פי הסכמים מיוחדים, שופטים ומתמחים, שוטרים וסוהרים.
 ** מהנדסים, כלכלנים, סטטיסטיקאים, אנרגומים, מטאורולוגים, ארכיאולוגים, ביולוגים, עובדי מעבדות לאירופאות, שמאים, עתונאים, עובדים סוציאליים ומשפטנים.
 המקור: נציבות שירות המדינה.

השכר בשירות הממשלתי לבין השכר בעבודות מקבילות בסקטור הפרטי. כדי להקטין את ההפרשות נקבעו בחורף 1958/59 תנאי שכר חדשים לעובדים אקדמאיים ועובדים מינהליים בכירים. זמן קצר לאחר מכן נאלצה הממשלה, עקב הלחץ מצד איגוד עובדי המדינה, להעניק גם ליתר העובדים הטבה מסוימת. בשכרם על ידי העלאות בדרגה של אותם העובדים, שנמצאו לפחות שלוש שנים באותה דרגה, וכן על ידי הנהגת הסדר של "גירירת" תוספת הוותק. הטבות אלו ניתנו, אף על פי ששכר עובדי המדינה בדרגות הבינוניות והנמוכות לא היה נמוך משכרם של המועסקים בתפקידים דומים בסקטור הפרטי.

להלן פירוט ההטבות שניתנו לעובדים בשירות הממשלה בשנת 1959:

לעובדים בדירוגים האקדמאיים:

(א) נקבע דירוג מחודש, שמשמעותו המעשית היא העלאתם בדרגה של חלק ניכר מן העובדים

(ראה לוח ט' 5).

(ב) במקום תוספת הוותק הרגילה הונהגה תוספת ותק מקצועית בשיעור גבוה יותר, שאינה

צמודה לדרגה האישית של העובד או לוותק במקום העבודה, אלא לוותק במקצוע.

(ג) תוספת פטורה ממס הכנסה לרכישת ספרות מקצועית.

(ד) תשלום בעד עבודת שעות נוספות, בצורה של תוספת קבועה למשכורת או לפי רישום

שעות, בהתאם לתפקיד ולדרגה. (לפני כן לא קיבלו עובדים אקדמאיים, בדרך כלל, תשלום בעד

עבודת שעות נוספות).

¹ הסדר שעל פיו אין העובד מאבד עם העלאתו בדרגה את תוספת הוותק, שהיה זכאי לה בדרגתו הקודמת; עם זאת אין הוא יכול לקבל תוספת ותק גבוהה יותר מן השיעור המכסימלי, שנקבע לדרגתו החדשה.

לעובדים בדירוג המינהלי :

- (א) העלאה בדרגה אחת, החל מאפריל 1959, ניתנה למרבית העובדים, אשר בשלוש השנים, שקדמו לתאריך זה, לא חל שינוי בדרגתם (ראה לוח ט"ו-5).
- (ב) הונהג תשלום קבוע עבור שעות נוספות, בסך 125 ל"י לחודש לעובדים בדרגות 1 ו-2; לגבי עובדים בדרגות הנמוכות יותר הונהג תשלום עבור שעות נוספות בשיעור קבוע של 5 עד 20 אחוזים משכרם או לפי רישום השעות למעשה, בהתאם לאופי התפקיד. התשלומים היו רטרואקטיביים מאפריל 1958, ונוכה מהם מס הכנסה בשיעור של 35 אחוזים.
- (ג) הסדר של "גרירת" תוספת הוותק והעברתה מדרגה לדרגה.

לוח ט"ו

אחוזי ההעלאות בדרגה בין עובדי המדינה בדירוג המינהלי ובדירוגים המקצועיים*, 1959/60 עד 1956/57

הדירוג והדרגה	1956/57	1957/58	1958/59	1959/60
כלל הדירוג המינהלי	20.0	24.1	35.8	58.5
דרגות 1 עד 5	17.9	16.7	47.1	73.2
דרגות 6 עד 9	19.3	23.3	40.9	62.4
דרגות 10 עד 15	21.0	25.8	28.8	51.0
כלל הדירוגים המקצועיים	5.6	16.0	13.6	45.6
עובדי רפואה	11.7	18.6	17.3	14.9**
עובדים אקדמאיים אחרים***	9.5	14.9	18.4	65.3
טכנאים	—	—	3.7	32.8

כלל הדירוג המינהלי והדירוגים

המקצועיים	17.2	23.2	32.1	55.9
-----------	------	------	------	------

- * לא נכללו בחישוב פועלים, מורים, עובדים ארעיים, חניכים, עובדים על-פי הסכמים מיוחדים, שופטים ומתמחים, שוטרים, סוהרים ואחיות, אשר לנביהם אין בנמצא נתונים על העלאות בדרגה.
- ** בין הרופאים היה אחוזי ההעלאות בדרגה נמוך יחסית; אולם, כנגד זאת, ניתנו להם, במקרים רבים, הטבות בצורות אחרות (כמו רכב צמוד, מעמד של פקיד נדרש וכד').
- *** מהנדסים, כלכלנים, סטטיסטיקאים, אנרגומים, מטאורולוגים, גיאולוגים, ארכיאולוגים, ביולוגים, עובדי מעבדות-לא-רפואיות, שמאים, עתונאים, עובדים סוציאליים ומשפטים.
- המקור: נציבות שירות המדינה.

הסכמים אלה הביאו להקטנת הפער בין שכרם של העובדים האקדמאיים והעובדים המינהליים הבכירים בסקטור הציבורי לבין השכר בתפקידים מקבילים בסקטור הפרטי; כתוצאה מהם עלתה ההכנסה הממוצעת לעובד בענף זה בשיעור של 20 אחוזים, בקירוב, במשך שתי השנים, 1959 ו-1960. עם זאת, גרמו הסכמים אלה, שהיתנו את דרגתו של העובד, בין היתר, בוותק, ולא בתפקיד.

* עד לחתימת ההסכם ניתן תשלום בעד שעות נוספות רק לעובדים בדרגה 9 ומטה. עובדים בדרגות 7 ו-8 קיבלו תשלום בעד שעות נוספות בימי חופשה נוספים בלבד, ואילו עובדים בדרגות 1 עד 6 קיבלו כל תשלום.

בלבד¹, לשיבושים רבים במבנה הארגוני של שירות המדינה; אולם, מאידך, לא היה בהם כדי להביא לידי פתרון הבעיות העיקריות המכבידות על מערכת השכר, שכן מתוך שיקולים, הכרוכים במדיניות השכר המוצהרת של ההסתדרות באותם השנים, נמנעה הנהגת שינויים בדירוגי השכר ובתעריפי השכר. בין הבעיות, הטעונות עדיין פתרון, יש להזכיר, ראשית, את הטווח הקצר מדי של הדירוגים; מספר הדרגות, בעיקר בסולם הדרגות המינהלי, הוא קטן מן המקובל בארצות אחרות, ועובדי מדינה רבים, המגיעים במשך זמן קצר יחסית לקצה גבול אפשרות התקדמותם, נוטים לפרוש מן השירות על מנת להבטיח לעצמם התקדמות נוספת. (ראה לוח ט'-4). שנית, בצורתו הנוכחית אין סולם הדרגות המינהלי גמיש, במידה שיש בה כדי לאפשר קביעת דרגות מתאימות לתפקידים הרבים והרב-גוונים שבשירות הציבורי². שלישית, בעוד שלפי תקנות השכר של השירותים הממשלתיים במדינות אחרות מהווה תוספת הוותק בשירותים הממשלתיים גורם חשוב בעליית ההכנסה³, הרי לאמיתו של דבר, אין תוספת הוותק בדירוג המינהלי בארץ אלא סימלית בלבד⁴. העדר תוספת ותק מתאימה יוצר לחץ רב להעלאות בדרגה, אשר במידה גוברת והולכת נאלצת הממשלה להיכנע לו. שינוי שיעורי תוספת הוותק לעובדים בעלי הדרגות הגבוהות בדירוג המינהלי לשם הפיכתם למכשיר לבלית הלחץ להעלאות תכופות בדרגה מחייב את ביטול העיקרון, שעל פיו אין עובד בדרגה 6 ומעלה בעל תוספת ותק מכסימלית בדרגתו יכול לקבל משכורת גבוהה יותר מעובד ללא ותק בדרגה שמעליו. בעיות אלו לא הועלו כאן אלא כדוגמאות, הבאות ללמד על הצורך בשינוי יסודי במערכת השכר בשירות הממשלתי והציבורי.

(ה) ענפים אחרים

בענף התחבורה עלתה ההכנסה הממוצעת לשכיר בשיעור של 4 אחוזים, בקירוב — מ-276 ל"י לחודש ב-1959 ל-287 ל"י⁵ בקירוב, ב-1960. בשני ענפי משנה היה שיעור העלייה גבוה במיוחד: בשירותי הנמלים (עקב גידול ניכר במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר) ובתובלה האווירית.

בענף המסחר והפינאנסים עלתה ההכנסה הממוצעת לשכיר בשיעור של 4 אחוזים, בקירוב, מ-238 ל"י לחודש ב-1959 ל-248 ל"י⁶ ב-1960. ברוב ענפי המסחר הייתה העלייה מתונה יותר; עלייה גבוהה יחסית חלה בענפי הבנקאות והביטוח, שבהם התקרבה ההכנסה הממוצעת ב-1960 ל-335 ל"י לחודש.

בענף השירותים האישיים עלתה ההכנסה הממוצעת לשכיר בשיעור של 4 אחוזים, בקירוב — מ-165 ל"י לחודש ב-1959 ל-172 ל"י⁷ ב-1960. באחד בענפי המשנה, שירותי הארחה ושירותי אוכל ומשקה, המעסיק כשליש מכלל השכירים בענף, חלה עלייה בשיעור כפול מהממוצע בענף כולו. עלייה גבוהה זו נבעה מהעמקת התעסוקה בשירותים אלה עקב הגדלת הביקוש, הן מצד התיירות המתגברת והן מצד האוכלוסיה המקומית.

¹ בדין וחשבון העשירי (לשנת 1959/60) של נציבות שירות המדינה נאמר: "השינויים, שחלו בעקבות חידוש הדירוג, לא התאימו ברוב המקרים למבנה הארגוני של היחידות במשרדים. המנחים פעולה זו לא היו שיקולים מינהליים-ארגוניים, אלא גישה של הטבת השכר, וכתוצאה מכך השתבש ביחידות רבות המידרג המינהלי שהיה קיים עד כה".

² לפי הכללים, השולטים היום בדירוג המינהלי הממשלתי, למשל, מקבלים מנהלי האגפים, בדרך כלל, אותה דרגה, ללא התחשבות במהות התפקיד המוטל עליהם.

³ ברוב מדינות אירופה המערבית כולל הדירוג המינהלי כ-30 דרגות, או אף למעלה מזה; תוספת הוותק השנתית מהווה, בדרך כלל, 2 עד 3.5 אחוזים מן המשכורת, ומגיעה למכסימום לאחר 20 עד 25 שנים.

⁴ תוספת של 1.5 עד 2 ל"י לשנה לשכר היסוד בדרגות 12 עד 15; של 2 עד 3 ל"י בדרגות 5 עד 11; 3 עד 4 ל"י בדרגות 3 ו-4; ו-4 עד 5 ל"י בדרגה 2.

⁵ המשכורת הנקובה, להוציא תשלומים נלווים.

2. תוספת היוקר

לאחר שבמשך שנתיים מנעה יציבותו היחסית של מדד המחירים לצרכן כל העלאה בתוספת היוקר, הועלה שיעור התוספת באמצע יולי 1960 מ-6.8 אחוזים ל-9.7 אחוזים.¹ נוכח חששות הממשלה מפני הגברת הלחץ האינפלציוני הוסכם עם הסתדרות העובדים, ולאחר מכן גם עם התאחדות בעלי התעשייה,² על ביצוע ההעלאה באורח הדרגתי, לפי ההסדר הבא: (א) מלוא תוספת היוקר המוגדלת תשולם לאלתר רק לעובדים ארעיים ולאותם העובדים, ששכר היסוד שלהם אינו עולה על 8.8 ל"י ליום; (ב) לאלה, ששכר היסוד שלהם גבוה יותר, תינתן מלוא התוספת המוגדלת החל בינואר 1961; עד אז, יהנו עובדים אלה רק ממחצית שיעור ההעלאה. ההפרש יוחזר להם בחודשים מאי עד אוקטובר 1961, בתשלומים חודשיים שווים. מספר רב של מעבידים בסקטור הפרטי ואף בסקטור הציבורי התעלמו, כאמור, מהסכם זה ושילמו את מלוא התוספת לכל העובדים החל באמצע יולי 1960. המניע העיקרי לכך היה אי-רצונם לסרב ליתר על המידה את עבודת חישוב המשכורות, מה גם שהחיסכון הכספי שבדחיית התשלום של חלק מהתוספת המוגדלת לא היה שקול בעיניהם כנגד ההוצאות הנוספות, שהיו נגרמות על-ידי סירבול הנהלת החשבונות. כתוצאה מלחץ ההסתדרות הועלה ביולי 1960 שיעור תוספת היוקר, אף על פי שהעלייה במדד המחירים לצרכן היתה קטנה במקצת מן המינימום שנקבע בהסכם תוספת היוקר.

¹ מ-20 הל"י הראשונות של שכר היסוד היומי או מ-500 הל"י הראשונות של משכורת היסוד החודשית. בחישוב שכר היסוד כלולות, בדרך כלל, תוספת משפחה יסודית ותוספת ותק יסודית.

² כל הסכם בין הסתדרות העובדים לבין התאחדות בעלי התעשייה בנוגע לשיעור תוספת היוקר חל למעשה על כל מקומות העבודה המאורגנים גם בענפי משק אחרים.